

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav politologie
Obor politologie

Autoreferát disertační práce

Tomáš Bandžuch

Německé státoprávní projekty v českých zemích na podzim 1918

(K činnosti zemských vlád Deutschböhmen a Sudetenlandu)

German state projects in the Czech lands in the autumn 1918

(Activities of the provincial governments of the Deutschböhmen and the Sudetenland)

Praha 2017

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Vratislav Doubek, PhD.

Vymezení tématu a jeho přínos.

Přestože se může zdát, že téma října 1918 a událostí, jež se tehdy v českých zemích odehrály, je již detailně zpracované a že k této mozaice již nelze doplnit žádné větší součásti, stále ještě existují oblasti, jimž jako by se moderní historické bádání spíše vyhýbalo.

Dost možná je to zapříčiněno jakousi nevědomou snahou chápat celý dějinný proces lineárně, a tak zdůrazňovat především ty události, u nichž se dá velice snadno nalézt jednoduchá spojnice s jinými klíčovými body velkých dějinných příběhů. Z tohoto důvodu tak je pochopitelně při popisu každé přelomové doby dáván daleko větší prostor těm koncepcím a návrhům, které se prosadily a zjevně se tak měly vliv na další dějinný vývoj.

A to je dle mého soudu právě důvod nezájmu o ony „čtyři německé provincie,“ které zde vznikly paralelně s československým státem a po několik týdnů k němu představovaly jakousi alternativu. Vzhledem k tomu, že ani v českém ani v německém „příběhu“ jejich vlastní činnost není chápána jako zásadní pro další vývoj ve středoevropském prostoru, není jim věnována zdaleka taková pozornost jako jiným, úspěšnějším projektům, přičemž tuto jejich pozici ještě zhoršuje skutečnost, že v české historiografii jsou až na výjimky brány jakožto soupeř a jako „ten druhý“ s tím, že většina pozornosti, která se na ně přeci jen upírá, je věnována jejich interakci s československým státem.

Cílem této disertační práce tak bude uvedenou mezeru alespoň částečně zaplnit. Bude zde tak popsán vznik a působení dvou největších z těchto provincií, přičemž úkolem práce bude určit, do jaké míry bylo jejich zrození podmíněno danou dobou a do jaké se jednalo o výslednici jednání o rozdělení českých zemí, která probíhala již před první světovou válkou. Závěrem pak zde bude provedeno srovnání činnosti obou provincií, jehož výstupem by mělo být zjištění, zda německá politika napříč českými zeměmi postupovala jednotně, či zda zde byla určitá specifika.

Téma dané práce přitom bylo na dvě výše uvedené provincie (Deutschböhmen a Sudetenland) omezeno ze tří důvodů:

- 1) Tyto provincie získaly podle německorakouského zákoníku status „spolkových zemí“ a tudíž měly oproti Deustchsüdmähren a Böhmerwaldgau, které byly ještě navíc podřízeny Dolním, respektive Horním Rakousům, výrazně větší možnost uplatňovat svou vlastní politiku, která vycházela ze specifik dřívějšího vývoje v českých zemích.
- 2) V jejich hranicích žila drtivá většina německého obyvatelstva českých zemí, takže zbylé provincie v průběhu německé iredenty nezbytně hrály spíše roli stafáže, kdy navíc ani

nedokázaly vygenerovat politickou reprezentaci, která by mohla do debaty o budoucnosti Němci osídlených území výrazněji zasáhnout.

- 3) Zahnutí Deustchsüdmähren a Böhmerwaldgau do následující práce by vyvolalo naprosto legitimní dotazy, proč zde není věnován prostor dalším územím, která měla být od českých zemí oddělena rovněž a která přitom nebyla součástí ani jedné z výše zmíněných správních jednotek. Nejednalo se přitom jen o několik jazykových ostrovů, ale i o východní Slezsko či a zcela zvláštní „pátou provincii,“ již bylo Novobystřicko.

Oproti ostatním studiím věnovaným dané problematice bude na následujících stránkách rovněž omezen i časový rámec popisovaných událostí, kdy zde nebude reflektováno exilové působení reprezentací obou provincií následující po obsazení jejich území československým vojskem. Tento přístup si přitom vyžádala nejen skutečnost, že uvedené úřady po svém nuceném odchodu do Vídně opustily území reálné politiky a soustředily se především na vypracování nejrůznějších koncepcí a návrhů pro mírovou konferenci, ale i to, že vedení Sudetenlandu odmítlo ustanovit své exilové zastoupení na stejné úrovni, jako to učinili představitelé Deustchböhmen, v důsledku čehož by jakákoliv komparace jejich činnosti v první polovině roku 1919 nemohla přinést relevantní výsledky.

Hodnocení literatury

Jak již bylo uvedeno výše, nepředstavovala politická činnost vlád Deustchböhmen a Sudetenlandu téma, jemuž by se česká i německá historiografie výrazněji věnovaly.¹ Tuto situaci přitom dále zhoršoval i fakt, že práce, které se daného tématu přeci jen poněkud blíže dotýkaly, i přes svůj nezpochybnitelný vědecký přínos v sobě často obsahovaly značně tendenční prvky.

Patrně nejzřetelněji se takováto interpretace roku 1918 projevila v letech po druhé světové válce, kdy se česko-německé vztahy dostaly na svou patrně nejnižší úroveň a kdy bylo na české straně zaujaté nazírání na danou problematiku posíleno kromě nedávné zkušenosti okupace i tehdejší oficiální státní doktrínou kombinující prvky vyhroceného marxismu s vypjatým antiněmeckým nacionalismem.² Ovšem zvláštní dobová atmosféra se do studií věnovaných Deutschböhmen a Sudetenlandu promítala i v jiných obdobích. Jistý ideologický přístup je tak zřetelný i jak v dílech některých sudetoněmeckých autorů či německých bohemistů publikovaných v dobách studené války, tak i v české a německé literatuře meziválečné.³

Ačkoliv je od osmdesátých let možno pozorovat určitý ústup takto ideologicky podmíněných pohledů, skutečností zůstává, že se stále objevují publikace otevřeně deklarující, že je jejich úkolem čtenáře o problematice česko-německých vztahů nejen informovat, ale rovněž přispět k revizi zažitých stereotypů, a přispět tak česko-německému smíření. Konflikty mezi oběma národnostmi jsou v nich tak často buď marginalizovány či přičítány do značné míry

¹ Rámcový přehled o dobové německojazyčné publicistické a literární činnosti týkající se problematiky Deutschböhmen a Sudetenlandu viz MAZUR, Arnošt: Kořeny fašismu sudetských Němců v Československu. Bibliografický výběr sudetik z let 1918-1919, Opava 1963, str. 9-14.

² Patrně nejvýraznějším příkladem tohoto přístupu jsou dvě do určité míry identické monografie autorské dvojice Jaroslav Cesar a Bohumil Černý, z nichž jedna je věnována výhradně problematice činnosti zemské vlády Deutschböhmen a druhá se pak soustředí na činnost německých politických stran v Československé republice, přičemž uvedené události zde představují značně obsáhlý prolog. Viz CESAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil: Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety, Liberec 1960, str. 13; CESAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil: Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938, I. díl, Praha 1962; Ovšem takovéto názory zaznívají i v některých dalších publikacích z oné doby např. ŠŤOVÍČEK, Ivan: O ohlasu a vlivu hnutí spartakovců v českých zemích 1918-199 in Slovanský přehled, č. 5, 1976, s. 368-374; CHAUER, Miroslav: Německá iredenta na Lanškrounsku v letech 1918-1919 in Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové, Historie XXIX., s 33-85 či DOHNAL, Miloň, FILIP Zdeněk, SPURNÝ, František: Pátá kolona na severní Moravě, Ostrava 1969.

³ Srov. např. rozdíl mezi československou prací popisující rozpad habsburské monarchie z pera Jana Opočenského a německou publikací Paula Molische popisující působení německých orgánů v českých zemích v letech 1918/1919. Viz OPOČENSKÝ, Jan: Vznik národních států v říjnu 1918, Praha 1927; MOLISCH, Paul: Die sudetendeutsche Freiheitsbewegung in den Jahren 1918-1919, Wien-Leipzig, 1932.

abstraktnímu „nacionalismu“ a samotní Češi a Němci žijící v pohraničí jsou chápáni jakožto oběti „velkých dějin.“⁴

Na druhou stranu je však třeba říci, že se mnoho z prací vyšlých v posledních letech pokouší problematiku dějin českých, moravských a slezských Němců uchovit se skutečným nadhledem a přiblížit ji zájemcům bez na první pohled viditelných snah o šíření názorů odpovídajících vlastnímu ideovému zaměření.⁵ V této souvislosti je pak třeba zvlášť vyzdvihnout celou řadu přínosných studií, jež se v posledních desetiletích objevují na stránkách sborníků *Bohemia* vydávaných bavorským sdružením pro výzkum dějin a kultury českých zemí Collegium Carolinum.⁶ Zde zveřejněné studie přitom v tomto směru vynikají o to více, že právě první čísla uvedeného sborníku představovala jednu z hlavních tribun pro zveřejňování německých nacionálně zaměřených studií o českých dějinách.⁷

Nicméně i tyto práce psané se snahou o objektivitu se často potýkají se závažným metodologickým nedostatkem, jímž je redukce celé problematiky německé iredenty v roce 1918 na otázku Deutschböhmen. Činnosti opavské vlády je tak věnováno jen několik drobnějších prací⁸ či kapitol v knihách zabývajících se regionálními dějinami,⁹ takže jedinou skutečně reprezentativní studií věnovanou této problematice představuje disertační práce Richarda Jašše zabírající se německými separatistickými pokusy na území Moravy.¹⁰

⁴ Snaha o česko-německé smíření je tak prezentována kupříkladu hned v úvodu knihy Ladislava Berana viz BERAN, Ladislav Josef: *Odepřená integrace – systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*, Praha 2009, str. 50; a nacionalistické politiky (v kontrastu se sociálními demokraty) pak viní neúspěchů německé politiky

⁵ Např. MAJEWSKI, Piotr: *Sudetští Němci 1848-1948*, Brno 2014; RANDÁK, Jan, PETRBOK, Václav: „Z krvácejících rakví teče naše vůle.“ *Sudetští Němci také jako muži října?* In (ed.) KUČERA, Rudolf *Muži října 1918*, s. 169-182; PETRÁŠ, René: *Menšiny v meziválečném Československu*, Praha 2009; KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství?*, Praha 1993; HAAS, Hans: *Konflikt při uplatňování nároků na právo na sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích 1918-1919* in (eds.) MOMMSEN, Hans, KOVÁČ, Dušan, MALÍŘ, Jiří, MAREK, Michaela: *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*, Brno 2000, s. 113-177 či KOPIKA, Jiří: *Zemská vláda Deutschböhmen v letech 1918-1919* in *Němci v Českých zemích/Die Deutschen in den Böhmischen Länder – Zprávy společnosti pro dějiny Němců v Čechách/Mitteilungen der Gessellschaft für die Geschichte der Deutschen in Böhmen*, Ústí nad Labem 2004, s. 5-66.

⁶ Např. MAURER-HORN, Susanne: *Die Landesregierung für Deutschböhmen und das Selbstbestimmungsrecht 1918/1919*, in *Bohemia*, Nr. 1, 1997 s. 37-55; BRAUN či SCHMID, Julia: *„Deutschböhmen“ als Konstrukt deutscher Nationalisten in Österreich und dem Deutschen Reich* in *Bohemia*, No. 2, 2008, s. 464-479.

⁷ Např. BACHMANN, Harald: *Raphael Pacher und die deutschradikale Bewegung in den Sudetenländer* in *Bohemia*, Nr. 1, 1965, s. 449-458.

⁸ Např. HANÁK, Jan: *Zápas o uznání Československé republiky v Novém Jičíně* in *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, Nový Jičín 1988* či JAŠS, Richard: *České národní výbory působící na Šumpersku v letech 1918-1919* in *Podesní*, s. 31-34.

⁹ Např. BENDA, Jan: *Vojsko, ozbrojená střetnutí a války v historii Šumperska*, Šumperk 2003; GAWRECKÁ, Marie: *Němci ve Slezsku 1918-1938*, Opava 2002.

¹⁰ JAŠS, Richard: *Pokus o geografické vymezení německé iredenty v českých zemích na podzim roku 1918* (s důrazem na oblast Moravy, Slezska a východních Čech), *Disertační práce obhájená v roce 2007* na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity.

Co se pak týče primární literatury užitě při tvorbě následující práce, je třeba na tomto místě zmínit poněkud zarážející fakt, že ačkoliv totiž Deutschböhmen a Sudetenland byly německými národními projekty, pochází naprostá většina memoárové literatury sepsaná svědky jejich vzniku a likvidace od českých autorů – ať již od představitelů státní správy či zástupců české menšiny v pohraničí¹¹ - přičemž vzpomínky německých politiků zachycující dané období do značné míry absentují. Pravděpodobnou příčinou této skutečnosti je neúspěch uvedených projektů, jež si jejich vedoucí činovníci nehodlali zpětně připomínat. Jedinou výraznější výjimkou z tohoto pravidla tak představují pouze paměti sudetenlandského zemského hejtmana Robert Freißlera,¹² jichž si pro jejich značnou objektivitu cenila i česká strana¹³ a v nichž se autorovi ve snaze obhájit před čtenáři svou tehdejší činnost podařilo zachytit celou řadu problémů, se kterými se provincie musela potýkat. Ostatní činovníci se pak své vzpomínky na poslední měsíce roku 1918 publikovali buď v mnohem kratší formě v denním tisku (jako kupříkladu sám zemský hejtman Deutschböhmen Rudolf Lodgman von Auen, jehož rekapitulace tehdejších událostí vyšla pod názvem *Meine Verhandlungen mit dem Národní výbor* na Vánoce roku 1923) či se této etapě svých životů věnovali spíše okrajově.¹⁴

Základní pramen pro následující práci tak tedy představovaly prameny úředního charakteru, z nichž především stenografické zápisy jednání císařských, německorakouských a československých orgánů doplněné o přijaté zákonné normy poskytují badateli reprezentativní vhled do problematiky vytváření nových provincií z hlediska jejich formální struktury a pravomocí, jež jim vídeňská vláda udělila, kombinované s dobovým tiskem. Ten pak přinášel detailní protokoly ze zasedání zemských sněmů Deutschböhmen a Sudetenlandu, přičemž v té době největší a patrně nejlépe vedené¹⁵ české německojazyčné noviny *Reichenberger Zeitung* pak dokonce představovaly jakýsi neoficiální ústřední list liberecké vlády, neboť informovaly nejen o samotných zasedáních zemského sněmu, ale přinášely i provolání a nařízení zemských orgánů i místní radnice. Pro události, jež měly dopad na německou populaci v celém českém království, pak nejvhodnější zdroje představují v Praze vycházející noviny *Bohemia* a *Prager Tagblatt*, které vzhledem k tomu, že svůj tón přizpůsobovaly své čtenářské obci, mezi níž patřily vzdělané často národně uměřené osoby z Prahy a okolí, byly přitom

¹¹ Např. CAJTHAML-LIBERTÉ, František: Vzestup a pád provincie Deutschböhmen, Ústí nad Labem 1924; HORA, Jaroslav: Osvobození Západních Čech dostupné na < <http://hamelika.webz.cz/h98-10.htm>>, navštíveno 14. 6. 2017 či sborník (ed.) GUDRICH, Otakar: Deset let československého Opavska, Opava, 1928.

¹² FREIßLER, Robert: Vom Zerfall Oesterreichs bis zum tschechoslowakischen Staate, Zoppot, Berlin 1921

¹³ Např. OPOČENSKÝ: str. 211.

¹⁴ Např. předák tamní krajní levice Karl Kreibich viz KREIBICH, Karel: Těsný domov – Širý svět, Liberec, 1968.

¹⁵ CESAR, ČERNÝ: Od sudetoněmeckého ..., str. 51.

mnohými německými nacionalisty obviňovány z nedostatečné podpory německé národní věci.¹⁶ Pro oblast Sudetenlandu a především pak pro jeho severomoravskou část pak přináší relevantní informace především olomoucký list *Mährisches Tagblatt* a německé národní hnutí v regionu detailně pokrývá i v Novém Městě na Moravě vycházející silně nacionalistický list *Nordmährische Rundschau*.

Pochopení procesu výstavby a zániku obou provincií pak do značné míry usnadňuje i celá řada edic dokumentů, které se dané problematice věnují a zařazují jí do širšího rámce sudetoněmeckých dějin¹⁷ či česko-německých vztahů.¹⁸ Zde je přitom třeba zvláště vyzdvihnout dvě edice, které umožňují danou problematiku obohatit o zcela novou perspektivu – mohutný pětisvazkový výbor dokumentů věnovaný vnitropolitickému dění v českých zemích v letech první světové války,¹⁹ který se detailně zabývá i ideovými posuny v německém politickém táboře a vývojem myšlenky na rozdělení českých zemí, a soubor listinného materiálu vyprodukovaného německou diplomatickou misí v Praze,²⁰ jenž představuje neocenitelnou pomůcku pro analýzu přístupu říšskoněmecké diplomacie k Deutschböhmen a Sudetenlandu a přináší neotřelý náhled na českou politiku vůči německé menšině v prvních měsících existence samostatného státu.

¹⁶ Viz např. BRAUN: str. 376.

¹⁷ Např. (Hrsg.) HABEL, Fritz Peter: *Dokumente zur Sudetenfrage*, München 2003 či (ed.) HAHNOVÁ, Eva: *Od Palackého k Benešovi*, Praha 2014.

¹⁸ Např. (Hrsg.) ALEXANDER, Manfred: *Quellen zu den deutsch-tschechischen Beziehungen 1848 bis Heute*, Darmstadt 2005; (eds.) HARNÁ, Josef, ŠEBEK, Jaroslav *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920*, Praha 2002 či (eds.) HOFFMAN, Roland, HARASKO, Alois: *Odsun – die Vertriebung der Sudetendeutschen: Dokumentation zu Ursachen, Palnung und Realisierung einer „ethnischen Säuberung“ in der Mitte Europas 1848/49 – 1945/6. Band 1. Vom Völkerfrühling und Völkerzwist 1848-49 bis zum Münchener Abkommen 1938 und zur Errichtung des „Protektorat Böhmen und Mähren“ 1939 / Vyhánání sudetských Němců: dokumentace o příčinách, plánování a realizaci „etnické čistky“ ve středu Evropy 1848/9-1945/6. Svazek 1*, München 2000.

¹⁹ (eds.) STUPKOVÁ, Marie, VRBATA, Jaroslav: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, Svazek I., rok 1914*, Praha 1993; (ed.) STUPKOVÁ, Marie: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války, svazek II., rok 1915*, Praha 1994; (ed.) STUPKOVÁ, Marie: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji českých zemí za 1. světové války 1914-1918, sv. III.*, Praha 1994; (ed.) ŠPIRITOVÁ, Alexandra: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, svazek IV., rok 1917*, Praha 1996; (ed.) VRBATA, Jaroslav: *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války, svazek V.*, Praha 1997.

²⁰ (Hrsg.) ALEXANDER, Manfred: *Deutsche Gesandtschaftsberichte aus Prag, Teil I: Von der Staatsgründung bis zum ersten Kabinett Beneš (1918-1921). Berichte des Generalkonsuls von Gebstättel, des Konsuls König und des Gesandten Professor Saenger*, München 2003.

Závěry.

Samotný vznik zemských vlád v roce 1918 nebyl vyvolán výhradně vznikem samostatného československého státu, ale spíše se jednalo o výslednici dlouhodobých snah německé politické reprezentace. Bylo by však zcela chybné chápat německou politiku v českých zemích na konci první světové války jakožto zcela jednotnou, neboť předchozí rozhovory o zemském vyrovnání, jež se v každé historické zemi vedly zvlášť, vyústily pokaždé nejen v poněkud odlišný přístup k Čechům, ale odrazily se i na vnitropolitické scéně obou provincií.

Zatímco dlouhá a neúspěšná jednání o geografickém rozdělení země vedená v Českém království, následovaná v poslední fázi existence habsburské monarchie sérií vládních nařízení, která oslabovala postavení zemských orgánů na úkor plánovaných krajů, dávala českým Němcům šanci na rozpad země se připravit, Němci moravští, kteří již před válkou vyjednali rozdělení země na základě personální autonomie, se náhle ocitli ve zcela nové situaci. A pro slezské Němce, kteří vzhledem ke své dosavadní dominantní pozici se zástupci českého obyvatelstva vůbec jednat nepotřebovali, pak rozpad monarchie znamenal naprostý šok, kdy se náhle museli vyrovnat se skutečností, že vzhledem k německorakouské státní doktríně budou muset rezignovat na svá státní práva.

Z tohoto hlediska tedy měly zpočátku zřetelnou výhodu orgány Deutschböhmen, jimž se podařilo se ustanovit již několik málo hodin po vyhlášení samostatného československého státu. S jistým odstupem se nicméně fakt, že při takto rychlém budování provincie mělo být namísto nově promyšlených konceptů využito válečných a dokonce i předválečných koncepcí, ukázal jako nežádoucí zátěž. Takovýto způsob budování provincie nejenže nereflektoval skutečnost, že v realitě nástupnických států již nemohou být všechny od sebe značně vzdálené německé oblasti Českého království podřízeny jednomu centru, ale navíc neodpovídal ani změně sociálně-politické situaci, kdy se především sociální demokracie začala domáhat vyššího zastoupení. Navíc budování vrcholových zemských orgánů právě z poslanců Říšské rady, kteří měli kromě libereckých orgánů zasedat i v Prozatímním národním shromáždění a leckdy i v jiných institucích, vedlo k tomu, že si mnoho z nich muselo vybrat mezi orgány zemskými a celostátními, přičemž fakt, že si většinou zvolili Vídeň a v Liberci dlouhodobě absentovali, dále snižoval stabilitu provincie i její důvěryhodnost.

Sudetenland oproti tomu při budování své správy daleko větší míře vycházel z propozic, jež pro tvorbu jednotlivých zemí připravily německorakouské orgány, takže veškeré jeho instituce, které ve Vídni vznikly na přelomu října a listopadu 1918 měly výhradně prozatímní charakter s tím, že v průběhu listopadu byly zreorganizovány a osazeny lidmi, kteří měli své

působitě výhradně na sudetenlandském území. Navíc se v této jejich restrukturalizaci již plně projeví všechny politické posuny a územní změny, k nimž zde došlo, takže opavská vláda mohla alespoň v tomto ohledu vykázat větší stabilitu než Deutschböhmen.

V její prospěch přitom hrála i skutečnost, že se jí díky německé většině obyvatelstvu podařilo udržet kontrolu nad slezským hlavním městem Opavou, díky čemuž tak mohla využít někdejší slezský zemský aparát a budovat tak provincii jako jakési svého druhu „nové Slezsko.“ Deutschböhmen oproti tomu musela budovat celou vrcholovou byrokratickou strukturu provincie od základů, kdy navíc celá řada úředníků navyklých na léty zaběhané schematismy odmítla přerušit vztahy s Prahou, čímž činnost provincie výrazným způsobem komplikovala. O tom, že se nejednalo o ryze české specifikum, svědčí případ moravských částí Sudetenlandu, kde mnozí úředníci pro změnu zůstali věrní svým brněnským představeným. Svou roli zde pochopitelně sehrálo i vedení nejvyšších zemských úřadů v Praze a Brně, které bez ohledu na německé obyvatelstvo Čech a Moravy složilo své úřady do rukou českým zástupcům, čímž dále v úřednictvu posílilo zdání, že Československo představuje jediného legitimního nástupce Rakousko-Uherské monarchie v českých zemích.

Ve Slezsku samotném tedy byla situace pro Němce očividně mnohem příznivější, nicméně ani zde se jim nakonec nepodařilo zcela uspět, neboť na rozdíl od svého českého a moravského kolegy slezský zemský prezident Widmann ještě na poslední chvíli pokoušel jednotlivé národnosti ve své zemi usmířit. Tímto svým postojem otrásl ochotou místních úřadů přejít do služeb Sudetenlandu a zvýšil doposud nepřilíš vysoké sebevědomí představitelů české minority.

Sama česká menšina, která žila roztroušeně po celém území pohraničí, přitom představovala významné bezpečnostní riziko pro libereckou i opavskou vládu. Značná část jejich příslušníků patřila mezi nacionálně nejradiálnější elementy českého národa a navíc (v Deutschböhmen někdy i ve spolupráci s válečnými zajatci z dohodových zemí) vytvářela paramilitární oddíly, které sice přispívaly k zajištění bezpečnostní situace, avšak v momentě, kdy se přiblížily jednotky československé armády, neváhaly ani okamžik a podobně jako čeští úředníci či četníci ji podpořily. Československá vláda si tohoto jejich potenciálu pochopitelně byla vědoma a opakovaně kartu české menšiny v pohraničí ve svých snahách obsadit celé území historických zemí využívala – ostatně jak Opava, tak i Liberec byly již na počátku listopadu za její pomoci málem obsazeny, přičemž kdyby se takovýto krok nakonec podařil, dozajista by to významným způsobem přispělo k celkové likvidaci německé iredenty. Nicméně jak v opavském, tak i libereckém případě se nakonec ukázaly omezené síly sotva několikadenního československého státu, takže Němci nakonec těmto pokusům dokázali zabránit.

Přestože se tak sice podařilo obě hlavní města dočasně zachránit, ukázalo se, že jejich blízkost českojazyčným oblastem nacházejícím se pod kontrolou českých milic či československé armády není pro zajištění optimálního fungování obou provincií právě nejvhodnější, což následně vyvolalo debatu o jejich přesunu. Ačkoliv se ani v jednom případě tento krok nakonec nepodařilo zrealizovat, prozrazoval tento postup, že se čeští, moravští a slezští Němci definitivně dostali do defenzivy, a dále posiloval demoralizaci v jejich táborech.

Sama československá strana přitom pochopitelně nejenže neměla výraznější zájem na tom, aby se situace v obou provinciích stabilizovala, ale zároveň svou hospodářskou blokadou tamní poměry ještě zhoršovala, takže především zásobování Sudetenlandu uhlím již po několika málo týdnech existence provincie prakticky zkolabovalo.

Československo samo se přitom k tomuto značně asertivnímu přístupu uchýlilo poté, co zkrachovala jednání s představiteli zemské správy Deutschböhmen, která jakkoliv se odehrávala v poměrně přátelské atmosféře, nemohla vzhledem k radikálně odlišným očekáváním obou stran přinést žádné pozitivní výsledky. Ostatně k trvalému úspěchu nevedla ani jednání, jež navázali s představiteli moravských Čechů zástupci Sudetenlandu, a i dohody, jichž se podařilo dosáhnout ve Slezsku, zůstaly v platnosti jen do té doby, dokud se československé síly necítily natolik silné, aby mohly obsadit celý zbytek provincie.

Ovšem kombinace hospodářského nátlaku a vyslání ozbrojených složek nepředstavovala zdaleka jediný způsob postupu proti oběma provinciím. Československá strana totiž záhy zahájila úspěšnou ofenzivu i na diplomatickém poli, když přiměla většinu vítězných mocností k uznání své dočasné svrchovanosti nad celým historickým územím českých zemí.

Důležitost dobrých vztahů s Prahou si přitom uvědomovala i říšskoněmecké diplomacie, již bylo zřejmé, že jakékoliv angažmá v otázce obou provincií by ale Německo mohlo zavléct do dalšího válečného dobrodružství, které si Berlín v dané situaci nemohl v žádném případě dovolit. Nakonec tak zůstaly oslyšeny všechny hlasy, které volaly po vpádu do severních Čech, a namísto toho triumfoval směr, jenž v zájmu bezpečnosti Německé říše a jejích občanů požadoval nastavení co možná nejlepších vztahů s Prahou. Stejně jako berlínská diplomacie se přitom k aspiracím českých Němců chovali i představitelé královských a později republikánských vlád v Drážďanech a Mnichově, kteří rovněž odmítli liberecké vládě poskytnout jakoukoliv výraznější pomoc.

Ve světle výše uvedeného tak není příliš překvapivé, že možnosti reálné obrany obou provincií byly poměrně nízké, přičemž je ještě dále snižovala nepřítel vysoká bojová hodnota jejich domobran (tzv. Volkswehru).

I v této oblasti se nicméně projevil rozdílný přístup Liberce a Opavy. Přestože se totiž zprvu zdálo, že náskok v budování ozbrojených sil bude mít Deutschböhmen, ukázalo se, že využití struktur litoměřického vojenského velitelství, nejenže této provincii nijak nepomohlo, ale dokonce jí spíše poškodilo. Jednotky někdejší císařské armády, na něž se liberecká vláda zpočátku spoléhala, se totiž nacházely v pokročilém stadiu rozkladu a vzhledem k tomu, že právě ony měly zpočátku tvořit páteř obrany provincie, bylo záhy zřejmé, že liberecká vláda reálně nedisponuje žádnými útvary, jež by mohla nasadit na svou obranu. Sama domobrana zde totiž vznikala především coby odpověď na mohutnou vlnu rabování, která se územím Deutschböhmen převalila na počátku listopadu a její výstavba a velení tak byly výhradně v režii jednotlivých měst. Navíc každá z takovýchto jednotek byla budována podle poněkud odlišného vzoru a až do zániku Deutschböhmen se nepodařilo jejich výstavbě vtisknout jednotný řád.

Oproti tomu v Sudetenlandu, kde tamní úřady i díky počátečním zmatkům a absenci vojenského velitelství k výstavbě domobranské přistoupily až s určitým zpožděním, se již záhy podařilo vytvořit jednotnou koncepci Volkswehru s jednotným systémem velení.

Celkově však, morálka těchto oddílů nebyla na příliš vysoké úrovni, takže v některých případech dokonce docházelo k tomu, že Volkswehr nejenže nebojoval s československými útočníky, ale dokonce se přidával k hromadnému rabování.

V takto obtížné situaci dále zhoršované postupem československého vojska tedy není příliš překvapivé, že obě vlády již po několika týdnech musely začít zvažovat, že svou činnost přenesou do zahraničí.

A odlišné okolnosti jejich vzniku se přitom projeví i zde. Zatímco představitelé Deutschböhmen, kteří se chápali jakožto reprezentanti všech Němců z českých zemí a kteří měli ve Vídni zázemí coby poslanci Prozatímního národního shromáždění, si bez větších potíží mohli dovolit odejít do exilu, zástupci Sudetenlandu, kteří byli jako lokální politici pevně svázaní se svým regionem, se raději rozhodli setrvat v Československu.

Co se pak samotné iredentistické politiky založené na právu na sebeurčení týče, lze říci, že se k ní v této době alespoň verbálně hlásily všechny relevantní politické směry českých, moravských a slezských Němců a to včetně radikální levice, která si od připojení k Německé říši slibovala větší šanci na to, že i v Deutschböhmen a Sudetenlandu proběhne socialistická revoluce. Snad jediným, kdo se tak tomuto jednotnému přístupu vymykal, byli někteří tradičněji orientovaní představitelé okrajových oblastí obou provincií, kteří odmítali zakládat svou budoucí státní příslušnost výhradně na právu na sebeurčení a požadovali jeho skloubení s historickými právy. V těchto případech nicméně kvůli rostoucí radikalizaci politické scény

tyto koncepce velice rychle ztratily na síle a byly nahrazeny těmi založenými výhradně na sebeurčovacím právu.

Tato skutečnost ovšem nikterak nepopírá všechny výše popsané rozdíly mezi vnitřní a vnější politikou obou provincií, které byly způsobeny především odlišným přístupem k jejich utváření. Zvláště na mnoha problémech, před nimiž stála Deutschböhmen je tak znát, že byly vyvolány nekompatibilitou představ mnohých německých politiků, které vycházely z předválečných a válečných koncepcí, s poválečnou realitou, v níž došlo k výrazné sociální radikalizaci obyvatelstva a na kterou již nebyl žádný z konceptů přestavby habsburské monarchie použitelný. Nicméně, jak je vidět na příkladu Sudetenlandu, byly v dané době celkové poměry pro projekty českých, moravských a slezských Němců natolik nepříznivé, takže by Deutschböhmen nakonec větší úspěch nepřineslo ani mnohem důraznější dodržování německorakouských právních norem.

Z výše uvedeného lze tedy vyvodit následující:

- 1) Existovaly podstatné rozdíly ve formování politické reprezentace Deutschböhmen a Sudetenlandu.
- 2) Část rozdílů v praktické politice obou provincií vyplývala z odlišného vývoje národnostních jednání v různých historických zemích v éře Rakouska-Uherska.
- 3) Centrální československé úřady, stejně tak jako instituce říšskoněmecké, jednaly především o otázce Deutschböhmen. Problematika Sudetenlandu pro ně byla podružná.
- 4) Československá strana se již na počátku listopadu pokusila německou iredentu zlikvidovat. Přestože byl tento pokus neúspěšný, byly od té doby obě provincionální vlády v defenzivě. Výraznou roli zde přitom sehrála ekonomická blokáda.
- 5) Způsob výběru politické reprezentace (viz bod 1) se ukázal výhodnější u Sudetenlandu, neboť zde nedocházelo ke snahám o obměnu základních zemských institucí a zdejší poslanci měli výraznější vazby na oblast provincie.
- 6) I v některých dalších oblastech (např. výstavba domobraneckých jednotek, přebírání státní byrokracie) se sudetenlandská správa ukázala jako efektivnější, i když v části těchto případů se spíše než o dopady jejích prozíravých rozhodnutí jednalo o důsledek specifických slezských poměrů.
- 7) Právo na sebeurčení představovalo základní premisu, na níž se shodlo prakticky celé spektrum německé politiky v českých zemích. Snahy poukazovat i na některé aspekty práva historického se ukázaly jakožto neúspěšné.

Seznam literatury

I. Periodický tisk

Arbeiter Zeitung

Deutsche Zeitung Bohemia

Lidové noviny

Mährisches Tagblatt

Národní politika

Neuigkeits-Welt-Blatt

Nordmährische Rundschau

Politische Chronik

Prager Tagblatt

Reichenberger Zeitung

Reichspost

Salzburger Wacht

Sudetenpost

Teplitz-Schönauer Anzieger

Vossische Zeitung

Znaimer Tagblatt

II. Sbírký zákonů.

Říšský zákoník pro císařství Rakouské

Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené

Zákoník státu Německé Rakousko

Zákoník zemský pro království České

III. Stenografické protokoly.

Stenografické zápisy z jednání Panské sněmovny Říšské rady

Stenografické zápisy z jednání Poslanecké sněmovny Říšské rady

Stenografické zápisy z jednání Prozatímního národního shromáždění Německého Rakouska

Stenografické zápisy z jednání Prozatímního národního shromáždění Německého Rakouska - Přílohy

Stenografické protokoly ze zasedání Národního výboru československého

Stenografické protokoly ze zasedání Národního shromáždění československého – tisky

Stenografické protokoly ze zasedání Senátu Národního shromáždění – tisky

IV. Dobová politická publicistika.

BARTA, Erwin: Die Ansprüche der Tschechen auf das Sudetenland, Wien 1919.

KALLAB, Jaroslav: Sebeurčení národů a „Deutschböhmen“ in (ed.) KAPRAS, Jan: Sebeurčení a Deutschböhmen, Praha 1918, s. 7-12

LAUN, Rudolf: Czecho-Slovak Claims on German Territory, The Hague 1919

LODGMAN VON AUEN, Rudolf: The Right of the Germans of Bohemia to dispose of themselves, Vienna 1919

LODGMAN von AUEN, Rudolf: Um Recht und Freiheit, Chomutov 1920

TITĚRA, František: Češi v západočeské uhelné pánvi in (ed.) KAPRAS, Jan: Sebeurčení a Deutschböhmen, Praha 1918, s. 49-55.

SPINA, Franz: Profesor německé university pražské Frant. Spina o „Deutschböhmen“ in (ed.) KAPRAS, Jan: Sebeurčení a Deutschböhmen, Praha 1918, s. 43.

V. Práce memoárového charakteru:

CAJTHAML-LIBERTÉ, František: Vzestup a pád provincie Deutschböhmen, Ústí nad Labem 1924

FREIßLER, Robert: Vom Zerfall Oesterreichs bis zum tschechoslowakischen Staate, Zoppot, Berlin 1921

FROMM, Otakar: O městském zastupitelstvu v Opavě in GUDRICH, Otakar: Deset let československého Opavska, Opava, 1928, s. 17-20.

GUDRICH, Otakar: Obsazení Opavy československým vojskem in GUDRICH, Otakar: Deset let československého Opavska, Opava, 1928, s. 68-70

GUDRICH, Otakar: Tábor slezských Čechů na „Ostré hůrce“ u Chabičova dne 22. září 1918 in (ed.) GUDRICH, Otakar: Deset let československého Opavska, Opava, 1928, s. 2-6.

HORA, Jaroslav: Osvobození Západních Čech dostupné na < <http://hamelika.webz.cz/h98-10.htm>>, navštíveno 14. 6. 2017.

KMOCH, F. D.: Vojsko in GUDRICH, Otakar: Deset let československého Opavska, Opava, 1928, s. 47-49

KNAIBL, Jan: Vzpomínky státního zástupce, Olomouc 1932

KREIBICH, Karel: Těsný domov – Širý svět, Liberec, 1968.

KULICH, Václav J.: Paměti okresu turnovského za světové války a z doby státního převratu I. Díl, Turnov 1925

KYLEŠOVSKÝ, Augustin: „Národní garda“ v Kylešovicích in GUDRICH, Otakar: Deset let československého Opavska, Opava, 1928, s. 68.

LUKEŠ, Josef: Několik vzpomínek na dny převratové in (ed.) GUDRICH, Otakar: Deset let československého Opavska, Opava, 1928, s. 6-10

LUKEŠ, Josef: Přeměna slez. zemského výboru v zemskou správní komisi in GUDRICH, Otakar: Deset let československého Opavska, Opava, 1928, s. 10-13

SCHIEBEL, Jaroslav: Průběh vzniku Československa v Plzni, dostupné na <<http://hamelika.webz.cz/h98-10.htm>>, navštíveno dne 14. 6. 2017.

SLADKÝ, Ladislav: Kateřinská „Národní garda“ in GUDRICH, Otakar: Deset let československého Opavska, Opava, 1928, s. 66-67.

VOKŘÍNEK, P: Národní rada československá ve Slezsku in GUDRICH, Otakar: Deset let československého Opavska, Opava, 1928, s. 20-21

VI. Zveřejněné dokumenty:

(Hrsg.) ALEXANDER, Manfred: Quellen zu den deutsch-tschechischen Beziehungen 1848 bis Heute, Darmstadt 2005.

(Hrsg.) ALEXANDER, Manfred: Deutsche Gesandtschaftsberichte aus Prag, Teil I: Von der Staatsgründung bis zum ersten Kabinett Beneš (1918-1921). Berichte des Generalkonsuls von Gebattel, des Konsuls König und des Gesandten Professor Saenger, München 2003.

Armistice Convention with Austria-Hungary. Protocol of conditions of the Armistice between the Allied and Associated Powers and Austria-Hungary (signed at Villa Giusti, November 3, 1918.), dostupné z <<http://www.forost.ungarisches-institut.de/pdf/19181103-1.pdf>>, navštíveno 14. 6. 2017

(Hrsg.) BACHMANN, Harald: Die „Republik Friedland“. Ein Projekt der Deutschböhmisches Landesregierung zur Proklamation eines selbständigen Staates in Bohemia, Nr. 1, 1979, s. 248-250.

(Hrsg.) BURIAN, Peter: Ein bayerischer Geheimerlass zur Sudetenfrage aus dem Oktober 1918 in Bohemia, Nr. 1., 1974, s. 440-444

(eds.) FEJLEK, Vojtěch, VAŠEK, Richard: T. G. Masaryk: Cesta demokracie I., Praha 2003, str. 54. (Hrsg.) GAJAN, Koloman, KVAČEK, Robert: Deutschland und die Tschechoslowakei, Prag 1965.

(Hrsg.) HABEL, Fritz Peter: Dokumente zur Sudetenfrage, München 2003.

(ed.) HAHNOVÁ, Eva: Od Palackého k Benešovi, Praha 2014.

(eds.) HARNA, Josef, ŠEBEK, Jaroslav Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918-1920, Praha 2002,

(eds.) HOFFMAN, Roland, HARASKO, Alois: Odsun – die Vertriebung der Sudetendeutschen: Dokumentation zu Ursachen, Palnung und Realisierung einer „ethnischen Säuberung“ in der Mitte Europas 1848/49 – 1945/6. Band 1. Vom Völkerfrühling und Völkerzwist 1848-49 bis zum Münchener Abkommen 1938 und zur Errichtung des „Protektorat Böhmen und Mähren“ 1939 / Vyhnání sudetských Němců: dokumentace o příčinách, plánování a realizaci „etnické čistky“ ve středu Evropy 1848/9-1945/6. Svazek 1, München 2000.

(Hrsg.) KOCH, Klaus, RAUSCHER, Walter, SUPPAN, Arnold: Außenpolitische Dokumente der Republik Österreich 1918-1938, Band 1 – Selbstbestimmung der Republik, Oldenbourg, Wien/München 1993.

(eds.) KLIMEK Antonín, NOVÁČKOVÁ, Helena, POLIŠENSKÁ, Milada, ŠTOVÍČEK, Milan: Vznik Československa 1918, Praha, 1994.

(ed.) KOČMAN, Alois: Souhrnná týdenní hlášení presidia Zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919-1920, Praha 1959

(ed.) MYŠIČKA, Martin: Kronika města Mostu počátku 20. století dostupné na <<http://www.mesto-most.cz/kroniky-mesta-mostu-pocatku-20-stoleti/d-4855>>, navštíveno dne 13. 6. 2017.

(Hrsg.) NITTER, Ernst: Dokumente zur Sudetendeutschen Frage 1916-1967, München 1967.

(ed.) STUPKOVÁ, Marie: Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války, svazek II., rok 1915, Praha 1994.

(ed.) STUPKOVÁ, Marie: Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji českých zemí za 1. světové války 1914-1918, sv. III., Praha 1994.

(eds.) STUPKOVÁ, Marie, VRBATA, Jaroslav: Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, Svazek I., rok 1914, Praha 1993

(ed.) ŠPIRITOVÁ, Alexandra: Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, svazek IV., rok 1917, Praha 1996.

(ed.) VESELÝ, Zdeněk: Dějiny českého státu v dokumentech, Praha 2012.

(ed.) VRBATA, Jaroslav: Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války, svazek V., Praha 1997.

VII. Odborné studie.

ADAM, E: Sen o Deutschböhmen in Nové Čechy č. 6, roč. XI s. 204-206,

ALEXANDER, Manfred: „Der Zerfall der europäischen Mitte“. Staatenrevolution im Donauraum. Berichte der Säschischsen Gesandtschaft in Wien 1917-1919. Hrsg. v. Alfred Opitz und Franz Adlgasser in Bohemia Nr. 1. 1992, s 221-223.

ALEXANDER, Manfred: Zahraničnopolitické postavenie a vnútorná situácia ČSR z pohľadu Ministerstva zahraničných vecí v Berlíne (1918-1933) in (eds.) HOENSCH, Jörg, KOVÁČ, Dušan: Ztroskotání spolužití – Češi, Němci a Slováci v první republice. Praha 1993, s. 37-62.

AUBRECHT, Richard: Sokolovsko a vznik ČSR, dostupné na <<https://www.valka.cz/13279-Sokolovsko-a-vznik-CSR-1918-1921-cast-1->>, navštíveno dne 13. 6. 2018

BAHM, Karl F.: The Inconveniences of Nationality: German Bohemians, the disintegration of the Habsburg Monarchy, and the Attempt to Create a „Sudeten German“ Identity in Nationalities Papers, No. 3., 1999, s. 376–405.

BACHMANN, Harald: Joseph Maria Baernreither und die nationale Ausgleichpolitik der Österreichischen Regierung in Böhmen in Bohemia 7/1966, s. 301-319.

BACHMANN, Harald: Die Landesregierung von Deutschböhmen und das verweigerte Selbstbestimmungsrecht 1918/19 staženo z <<http://www.vho.org/D/diwald/bachmann.html>>, navštíveno dne 13. 6. 2017.

BACHMANN, Harald: Raphael Pacher und die deutschradikale Bewegung in den Sudetenländer in Bohemia, Nr. 1, 1965, s. 449-458.

BACHMANN, Harald: Sozialstruktur und Parteientwicklung im nordwestböhmischem Kohlenrevier vor dem zusammenbruch der Monarchie in Bohemia, 1969, Nr. 1, s. 270-286.

BACHSTEIN, Martin K.: Klaus Zeßner, Josef Seliger und die nationale Frage in Böhmen. Eine Untersuchung über die nationale Politik der deutschböhmischem Sozialdemokratie 1899-1920, Bohemia, Nr. 1., 1978, s. 417-418.

Bankovky vydávají svědectví o minulosti dostupné na <<http://www.chrastava.cz/muzeum/cesky/bull0110.htm>> navštíveno dne 15. 6. 2017.

BENDA, Jan: Vojsko, ozbrojená střetnutí a války v historii Šumperska, Šumperk 2003

BERAN, Jiří: Dějiny Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2004

BERAN, Ladislav Josef: Odepřená integrace – systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938, Praha 2009, str. 50

BRAUN, Karl: Der 4. mǎrz 1919 – zur Herausbildung sudetendeutscher Identitǎt in Bohemia, Nr. 2, 1996, s. 354-380

BRÜGEL, Johann Wolfgang: Češi a Němci (1918-1938), Praha 2006

BRÜGEL, Johann Wolfgang: Zankapfel Deutschböhmen in Bohemia Nr. 2, 1980.

CAMPBELL, Michael Walsh: The Making of the „March Fallen“: March 4, 1919 and the Subversive Potential of Occupation in Central European History, No. 1, 2006, s. 1-29.

CESAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil: Od sudetoněmeckého separatismu k plánům odvety, Liberec 1960

CESAR, Jaroslav, ČERNÝ, Bohumil: Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938, I. díl, Praha 1962

CIBULKA, Pavel: Německé politické strany na Moravě, Brno 2012.

ČAPKA, František: Dějiny Zemí koruny české v datech, Praha 1999.

DEJMEK, Jindřich: Diplomacie Československa I., Praha 2012

DEJMEK, Jindřich: Historické kořeny tzv. sudetoněmeckého problému v českých zemích do roku 1938 in (eds.) DEJMEK, Jindřich, KUKLÍK, Jan, NĚMEČEK, Jan: Historické, právní a mezinárodní souvislosti dekretů prezidenta republiky, s. 7-19.

DOHNAL, Miloň, FILIP Zdeněk, SPURNÝ, František: Pátá kolona na severní Moravě, Ostrava 1969, str. 9-10

DRAŠAROVÁ, Eva: Úvod in (ed.) STUPKOVÁ, Marie: Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji českých zemí za 1. světové války 1914-1918 sv. III., Praha 1994, s. 3-8, str. 6.

DRAŠAROVÁ, Eva: Úvod in (ed.) VRBATA, Jaroslav: Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války, svazek V., Praha 1997.

FALTYS, Antonín: Vznik československého státu a Chebsko (Poznámky ke vzniku a vývoji Deutschböhmen) in Minulostí Západočeského kraje VI., Plzeň 1968, s. 39-47.

FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří, MALÍŘ, Jiří: Moravské vyrovnání po sto letech in (eds.) FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří, MALÍŘ, Jiří: Moravské vyrovnání z roku 1905, Brno 2006, s. 9-15.

FRAJDL, Jiří: K otázce nacionalismu ve Svitavách in (ed.) KOKOJANOVÁ, Michaela: Národnostní problémy v historii měst, Prostějov 1993, s. 133-135.

FRAJDL, Jiří: Rok 1918 v severovýchodních Čechách in (eds.) VAŠÍČEK, Zdeněk, WOLF, Vladimír: Krkonoše – Podkrkonoší sv. 4, Trutnov 1969, s. 58-72

FUCHS, Gerhard: Realizace práva na sebeurčení národů ve Velké říjnové socialistické revoluci a otázka „anšlusu“ v německo-československých vztazích 1918-1919 in Slovanský přehled, č. 4, 1978 s. 257-262

GAJAN, Koloman: Německý imperialismus a československo-německé vztahy v letech 1918-1921, Praha 1962

GAJAN, Koloman: Postoj T. G. Masaryka k českým Němcům v prvních letech ČSR in (ed.) BROKLOVÁ, Eva: T. G. Masaryk a situace v Čechách a na Moravě od konce XIX. Století do německé okupace Československa, Praha 1998

GAJAN, Koloman, KVAČEK, Robert: Einleitung in (eds.) GAJAN, Koloman, KVAČEK, Robert: Deutschland und die Tschechoslowakei, Praha 1965, s. 7-42.

GALANDAUER, Jan: František Ferdinand d'Este, Havlíčkův Brod 1994.

GALANDAUER, Jan: František kníže Thun, Praha – Litomyšl 2007.

GALANDAUER, Jan, HONZÍK, Miroslav: Osud trůnu habsburského, Praha 1983.

GAWRECKÁ, Marie: Národnostní poměry ve městech rakouského Slezska před r. 1914 in (ed.) KOKOJANOVÁ, Michaela: Národnostní problémy v historii měst, Prostějov 1993, s. 88-96.

GAWRECKÁ, Marie: Němci ve Slezsku 1918-1938, Opava 2002.

GERLINGHOFF, Peter: Jak byl Masaryk přijímán ve Výmarské republice in (ed.) BROKLOVÁ, Eva: T. G. Masaryk a situace v Čechách a na Moravě od konce XIX. století do německé okupace Československa, Praha 1998, s. 11-20.

GREGOROVÍČ, Miroslav: Úvod in (eds.) STUPKOVÁ, Marie, VRBATA, Jaroslav: Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914-1918, Svazek I – rok 1914, Praha 1993.

GRUNTOVÁ, Jitka, VAŠEK, František: 6. Období let 1918-1945, in (ed.) NEKUDA, Vladimír: Moravskotřebovsko, Svitavsko, Brno 2002, s. 185-256.

HAAS, Hans: Konflikt při uplatňování nároků na právo na sebeurčení: od habsburského státu k Československu – Němci v českých zemích 1918-1919 in (eds.) MOMMSEN, Hans, KOVÁČ, Dušan, MALÍŘ, Jiří, MAREK, Michaela: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci, Brno 2000, s. 113-177

HADLER, Frank: Die Tschechoslowakische Republik in den Akten der deutschen Waffenstillstandskommission von 1919 in Bohemia, Nr. 2, 1995, s. 388-396, str. 390.

HAJN, Ivo: Česko-německé vztahy v Českých Budějovicích na přelomu 19. a 20. století in (ed.) KOKOJANOVÁ, Michaela: Národnostní problémy v historii měst, s. 97-102.

HANÁK, Jan: Zápas o uznání Československé republiky v Novém Jičíně in Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, Nový Jičín 1988

HERMANN, Tomáš: Diskuse k pracovnímu semináři národ a národnost 1918-1919 (mezi biologií, historií a politikou) in Semináře a studie Výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2002-2003, Praha 2003, s. 119-127.

HILF, Rudolf: Die Stellungnahme der Komintern und der KPČ zur Frage der Deutschen in den Sudetenländer in Bohemia, Nr. 1., 1964, s. 334-407, str. 340

HILF, Rudolf: Němci a Češi, Praha 1996.

HLAVAČKA, Milan: Samospráva království českého jako předstupeň státní samostatnosti? In (eds.) MALÝ: Karel, SOUKUP. Ladislav: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Praha 2006, s. s. 600-620.

HÖBELT, Lothar: Zwischen Militärregime und nationaler Autonomie. Die Pläne zur Veränderung der böhmischen Verfassung im 1. Weltkrieg in (eds.) MALÝ: Karel, SOUKUP. Ladislav: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Praha 2006, s. 757-764

HOJDA, Zdeněk, POKORNÝ, Jiří: Denkmalkonflikte zwischen Tschechen und Deutschböhmen in (Hrsg.) HAAS, Hans, STEKL, Hannes: Bürgerliche Selbstdarstellung: Städte, Architektur, Denkmäler, Wien 1995, s. 241-255

CHAUER, Miroslav: Německá iredenta na Lanškrounsku v letech 1918-1919 in Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové, Historie XXIX., s. 33-85

CHAUER, Miroslav: Ohlas první světové války a vzniku ČSR mezi německým obyvatelstvem Orlických hor in Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové, Řada historická XXII., Praha 1973, s. 21-55.

CHOCHOLATÝ, František: Velký znak „Deutschoesterreich“ a země koruny české 1918-1919 in Heraldica Viva, Pardubice 1992, s. 50-52, str. 51.

JAKŠ, Alfred: Karlovarsko na předělu dvou epoch 1917-1921, Plzeň 1962.

JASŠ, Richard: České národní výbory působící na Šumpersku v letech 1918-1919 in Podesní, s. 31-34.

JASŠ, Richard, FŇUKAL, Miloš: The German Language Islands of Brno, Olomouc and Jihlava during German-Austrian Irredentism in the Autumn of 1918 in Moravian Geographical Reports, č. 1, 2009, s. 40-49.

JAWORSKI, Rudolf: Historische argumente im Sudetendeutsche Volkstumskamps 1918-1938 in Bohemia, Nr. 2, 1987, s. 331-343,

KAISER, Vladimír: Vyhlášení československé republiky a provincie „Deutschböhmen“ dostupné na <<http://www.usti-nad-labem.cz/dejiny/1918-38/ul-6-2.htm>>, navštíveno dne 13. 6. 2017.

KÁRNÍK, Zdeněk: České země v éře První republiky, Díl první, Praha 2000.

KÁRNÍK, Zdeněk: K epizodě bizarních počátků německého komunismu v ČSR: „Kommunistische Partei in Deutschböhmen“ - zástupce nacionálního bolševismu? In (ed.) HÁJEK, Jan, KOCIÁN, Jiří, ZÍTKO, Milan: Fragmenty dějin, Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta, Praha 2006

KARPAŠ, Roman: Kniha o Liberci, Liberec 2004.

KAZBUNDA, Karel: Otázka česko-německá v předvečer velké války, Praha 1995

KLIMEK, Antonín: Názory T. G. Masaryka a E. Beneše na Němce v době vzniku Československa in (ed.) MALÍŘOVÁ, Eva: Češi a Němci historická tabu – Tschechen und Deutsche historische Tabus, Praha 1995, s.72-77.

KLIMEK, Antonín: Velké dějiny zemí Koruny české XIII., Praha-Litomyšl 2000.

KNOLL, Vilém: „Nie und nimmer“. Chebský podzim roku 1918 in Dny práva - 2008 - Days of Law, Brno 2009, dostupné na <<https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/historie/knoll.pdf>>, navštíveno dne 14. 6. 2017.

KOLÁŘ, František, HLAVAČKA, Milan: Jubilejní výstava 1891, Praha 1991.

KOLÁŘ, Ondřej: Státní pořádkové složky na Chebsku v době první Československé republiky, Praha 2016

KONRÁD, Ota: Dějepisectví, germanistika a slavistika na německé univerzitě v Praze 1918-1945, Praha 2001.

KOPICA, Jiří: Boj o pohraničí. Demontrace 4. března 1919 v Československu, Kadaň 2013, str. 20.

KOPICA, Jiří: Zemská vláda Deutschböhmen v letech 1918-1919 in Němci v Českých zemích/Die Deutschen in den Böhmischen Länder – Zprávy společnosti pro dějiny Němců v Čechách/Mitteilnugen der Gesselschaft für die Geschichte der Deutschen in Böhmen, Ústí nad Labem 2004, s. 5-66.

KOŘALKA, Jiří: Vznik československé republiky roku 1918 v oficiální politice Německé říše in Československý časopis historický, č. 6, 1968, s. 819-848.

KOUBEK, Jiří: Volby do říšské rady v roce 1907 v českých zemích, staženo z <<http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cislocclanku=2006040101>>, navštíveno dne 13. 6. 2017.

KOUKAL, Pavel: Muži 28. října 1918 na severu Čech, Praha 2008

KOUKAL, Pavel: Rok 1918 očima Němců – Deutschböhmen dostupné na <<http://www.duchcov.cz/noviny/200804/HISTORIE.htm>>, navštíveno 14. 6. 2017.

KOVANIC, Jan: Tuplovaná revoluce dostupné na <<http://samanovodoupe.blogspot.cz/2014/10/tuplovana-revoluce.html>>, navštíveno 13. 6. 2017.

KUČERA, Martin: Pokus o vymezení úlohy československých dobrovolníků 1918-1919 v bojích o celistvost republiky in (eds.) HARNA, Josef, PROKŠ, Petr: Studie k moderním dějinám – Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny, Praha 2001, s. 239-270.

KRLÍN, Jan: Výměny úředníků státní správy v českých zemích v letech 1918-1920 in *Paginae Historiae*, Praha 1998, s. 210-252

KŘÍČKA, Jiří: Výroba v období 1858-1938 in *Dílo sedmi generací – 150 let spolku pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem

KURAL, Václav: Konflikt místo společenství?, Praha 1993

LAMBERT, Luboš: Soupis cizích papírových platidel obíhajících na území připojeném k Československu v letech 1918-1924, Praha 2015

LEONCINI, Francesco: Das Problem der Deutschen Minderheit in Böhmen in der internationalen Politik der Jahre 1918/1919 in *Bohemia*, Nr. 1, 1971, s. 306-335

LIPSCHER, Ladislav: Die parteipolitische Struktur der Minderheiten und ihre staatsrechtlichen Vorstellungen zur Lösung der nationalen Frage in der Tschechoslowakei in *Bohemia*, Nr. 1, 1981, s. 342-380

MACKOVÁ, Marie: Praktická politika strany Všeněmců a její konflikt se státní mocí v Lanškrouně na přelomu 19. a 20. století in (ed.) KOKOJANOVÁ, Michaela: Národnostní problémy v historii měst, Prostějov 1993: s. 124-128.

MALÍŘ, Jiří: „Druhé“ moravské vyrovnání z r. 1916 in (eds.) FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří, MALÍŘ, Jiří: Moravské vyrovnání z roku 1905, Brno 2006, s. 87-101.

MALÍŘ, Jiří: Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před r. 1914 (Deset poznámek k „boji o radnice“ moravských měst) in (ed.) KOKOJANOVÁ, Michaela: Národnostní problémy v historii měst, Prostějov 1993, s. 75-87.

MALÍŘ, Jiří: Od jazykové rovnoprávnosti k národnostnímu rozdělení in *Dějiny a současnost*, č. 6, 1997, s. 12-16, str. 12-13.

MAURER-HORN, Susanne: Die Landesregierung für Deutschböhmen und das Selbstbestimmungsrecht 1918/1919, in *Bohemia*, Nr. 1, 1997 s. 37-55.

MAZUR, Arnošt: Kořeny fašismu sudetských Němců v Československu. Bibliografický výběr sudetik z let 1918-1919, Opava 1963.

MIKEŠOVÁ, Michaela: Deutschböhmen – německá iredenta v Československé republice v letech 1918-1919 in Historický obzor 3-4/2016, s. 78-88, str. 79.

MOLISCH, Paul: Die sudetendeutsche Freiheitsbewegung in den Jahren 1918-1919, Wien-Leipzig, 1932.

MORAVEC, Jaroslav: Tisk československých platidel ve Varnsdorfu in Mandava, Ročenka Kruhu přátel muzea Varnsdorf 2008-2009, Varnsdorf 2009, s. 80-88.

MURDOCK, Caithlin: Changing Places – Society, Culture, and Territory in the Saxon-Bohemian Borderlands, 1870-1946, Michigan 2010, str. 88.

MÜLLER, Helmut: Dějiny Německa, Praha 1995.

NOVOTNÝ, Jan: Projekt provincie „Deutschböhmen“ v ambicích liberecké radnice do roku 1914 in (eds.) PEŠEK, Jiří, LEDVINKA, Václav: Mezi liberalismem a totalitou – Komunální politika ve středoevropském prostoru 1848-1948, Praha 1997, s. 183-8.

OPITZ, Alfred: Böhmen und die deutschböhmisches Frage in der ersten Phase der Herausbildung des tschechischen Nationalstaates im Jahre 1918 in Bohemia, Nr. 1, 1976,

OPITZ, Alfred: Der tschechische Nationalstaat im Jahre 1919 in Bohemia, Nr. 1, 1981, s. 43-77.

OPOČENSKÝ, Jan: Vznik národních států v říjnu 1918, Praha 1927.

PETRÁŠ, René: Menšiny v meziválečném Československu, Praha 2009.

PETRÁŠ, René: Národní otázka v českých zemích na sklonku monarchie in (eds.) MALÝ: Karel, SOUKUP. Ladislav: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, Praha 2006, s. 694-725.

PEROUTKA: Budování státu I., Praha 1991.

PICHLÍK, Karel: Poválečná Evropa v představách T. G. Masaryka v exilu in (eds.) MOMMSEN, Hans, KOVÁČ, Dušan, MALÍŘ, Jiří, MAREK, Michaela: První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci, Brno 2000, s. 53-62.

PLETICHA, Lukáš: Žhavý listopad 1918 dostupné na <<http://www.mestojablonec.cz/cs/mesto/jablonecky-mesicnik/rocnik-2010/11-2010/zhavy-listopad-1918.html>> navštíveno dne 15. 6. 2017.

PRINC, Michal: Soudnictví v českých zemích v letech 1848-1938, Praha 2015

PRERADOVICH, Nikolaus von, Die Leistungen der Sudetendeutschen in der Donaumonarchie in Bohemia, München 1960, s. 207-220.

PROKOP, Vladimír: Kapitoly z dějin Sokolovska, Sokolov 1994

PROKŠ: Petr: Konec říše Hohenzollernů, Praha 2010

RABL, Kurt: Das Ringen um das Sudetendeutsche Selbstbestimmungsrecht 1918/19, München 1958

RANDÁK, Jan, PETRBOK, Václav: „Z krvácejících rakví teče naše vůle.“ Sudetští Němci také jako muži října? In (ed.) KUČERA, Rudolf Muži října 1918, s. 169-182, str. 175.

RŮŽEK, Vlastimil: Svobodné nezávislé Německé Čechy – Das freie unabhängige Deutschböhmen (29. X. 1918 – 16. 12. 1918) in Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska, 1993, s. 79–85.

ŘEHÁČEK, Karel: Němci proti Československu na západě Čech, Plzeň 2008

SANDGRUBER, Roman: Oberösterreich 1918/2008, dostupné na <<http://www.oogesgeschichte.at/themen/wir-oberoesterreicher/wir-oberoesterreicher/oberoesterreich-19182008.html>>, navštíveno 13. 6. 2017.

SCHELLE, Karel: Moravské zemské zřízení (zemská moravská ústava) 1848-1918 in (eds.) MALÝ, SOUKUP: s.451-465.

SCHMID, Julia: „Deutschböhmen“ als Konstrukt deutscher Nationalisten in Österreich und dem Deutschen Reich in Bohemia, No. 2, 2008, s. 464-479.

SCHMIED, Erich: J. W. Titta und der Deutsche Volksrat für Böhmen in Bohemia, Nr. 2, 1985, str. 309-310 či KOLÁŘ, HLAVAČKA: str. 4.

SMETANA, Jan: Německé nacionální hnutí na Děčínsku na konci 1. světové války in (eds.) KOŠTALA, Miloslav, SMETANA, Jan: Z minulosti Děčínska I., Liberec 1965, s 163-181

SPRINGER, Jan: Konec sudetenlandského odboje 15. prosince 1918 v Šumperku, Šumperk 1933

SUPPAN, Arnold: Die aussenpolitischen Beziehungen zwischen Prag und Wien 1918-1938 in (ed.) SKŘIVAN, Aleš: Prague Papers on History of International Relations, Praha 1999, s. 213-286, str. 213;

SZABÓ, Miroslav, FRANKL, Michal: Budování státu bez antisemitismu?, Praha 2015

Světová válka a první pokusy o odtržení, dostupné na <<http://www.sluknov.cz/mesto/zhistorie/svetova-valka-a-prvni-pokusy-o-odtrzeni>> navštíveno 13. 6. 2017

ŠEBEK, Jaroslav: Mezi křížem a národem, Brno 2006

ŠPIRITOVÁ, Alexandra: Úvod in (ed.) STUPKOVÁ, Marie: Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války, svazek II., rok 1915.

ŠPIRITOVÁ, Alexandra: Úvod in (ed.) ŠPIRITOVÁ, Alexandra: Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války, svazek IV., Praha 1996

ŠTOLLOVÁ, Sandra: Pangermanismus, Plzeň 2016.

ŠŤOVÍČEK, Ivan: O ohlasu a vlivu hnutí spartakovců v českých zemích 1918-199 in Slovanský přehled, č. 5, 1976, s. 368-374

Totengedenken der Märzgefallenen am 8. März 1919 und an Allerseelen 1919, dostupné na <http://www.kaaden-duppau.de/totenfeier_der_maerzgefallenen.htm> navštíveno dne 18. 6. 2017

TŮMA, Jiří: K činnosti Německé národní rady v Čechách a jejímu vztahu k vznikající ČSR a Německu in Čechy a Sasko v proměnách dějin, Acta Universitatis Purkynianae I. 1993, Ústí nad Labem 1993, s. 259-269

VALENTA: Legenda o „rebelech, s nimiž se nevyjednává“ in (ed.) HARNA, Josef: Moderní dějiny, s. 197-214.

VALENTA, Jaroslav: Léta 1918-1919: sebeurčení pro Čechy, Slováky a...? in T. G. Masaryk a situace v Čechách a na Moravě od konce XIX. Století do německé okupace Československa, Praha 1998, s. 69-80.

VALENTA, Jaroslav: Nezdařený pokus o jednání mezi Čechy a Němci na přelomu let 1918-1919 in Moderní dějiny 3, Praha 1995, s. 229-239

VALENTA, Jaroslav: Plány německé buržoazie na neutralizaci Ostravska a Těšínska v letech 1918-1920 in Slezský sborník historický 1960, č. 3, s 289-311

VALENTA, Jaroslav: Rozchod Němců s Čechy v českých zemích v roce 1918 in MALÍŘOVÁ, Eva: Češi a Němci historická tabu – Tschechen und Deutsche historische Tabus, Praha 1995, s.54-61

VAŠATA, Ondřej: Obsazení Kunčic a Vrchlabí čs. vojskem 7. prosince 1918, dostupné na <http://krkonose.krnap.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=12025&Itemid=38>, navštíveno 13. 6. 1918.

VAŠATA, Ondřej: Připojení Teplic nad Metují a Meziměstí k čs. státu v listopadu 1918 in Náchodsko, od minulosti k dnešku, 2012, s. 67-76, str. 67

VELEK, Luboš: Böhmisches Staatsrecht auf „Weichem Papier“: Tatsache, Mythos und ihre symbolische Bedeutung in der tschechischen politischen Kultur in Bohemia, No. 1, 2007, s. 103-118.

VESELÝ, Martin: Vojenské dějiny Ústecka, Ústí nad Labem, 2003

VLASÁK, Vladimír: Dějiny Chodova, Chodov 1994

VOJÁČEK, Ladislav: Národní výbory v národnostně smíšených oblastech Čech a Moravy in Právněhistorické studie, Praha 1992, s. 125-133

VOJTÍŠKOVÁ, Marie, VOJTÍŠEK, Břetislav: Osmnáctá chasa v boji proti Deutschböhmen, Česká Lípa 1968, str. 18.

VÝKRUTA, Vladivoj: Rok 1918: Jaké byly události na železnici, dostupné na <https://www.cd.cz/old/TCD2008/8_41rok.htm>, navštíveno dne 14. 6. 2017.

WHITESIDE, Andrew Gladding: Austrian National Socialism before 1918, The Hague 1962.

WOLF, Andreas: Das Egerland in der Tschechoslowakei. Politik und kollektive Erinnerung in einer ehemaligen Reichspfandschaft in Bohemia, Nr. 1, 2000, s. 34-58

ŽUPANIČ, Jan: Schönerer, dostupné na <<http://www.novanobilitas.eu/rod/schoenerer>>, navštíveno 13. 6. 1918.

VIII. Nevydané práce

BANDŽUCH, Tomáš: Rudolf Lodgman von Auen a provincie Deutschböhmen, Bakalářská práce obhájená v roce 2010 na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

BARTEČKOVÁ, Ivana: Činnost zemského četnického velitelství ve Slezsku v letech 1918-1928, Magisterská diplomová práce obhájená v roce 2013 na Filosofické fakultě University Palackého

CAMPBELL, Fenton Gregory: Czechoslovak-German Relations during the Weimar Republic 1918-1933, Disertační práce obhájená v roce 1967 na Yale University, str. 20.

GREGOROVÍČ, Aleš: Die Deutschböhmisches Frage in den ersten Monaten der jungen ČSR anhand von Berichten der deutschen Gesandtschaft in Prag, Diplomová práce obhájená v roce 2006 na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně

JAŠS, Richard: Pokus o geografické vymezení německé iredenty v českých zemích na podzim roku 1918 (s důrazem na oblast Moravy, Slezska a východních Čech), Disertační práce obhájená v roce 2007 na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity.

JENNE, Erin K.: Group Demands as bargaining Positions: Signals, Cues and minority Mobilization in east central Europe, disertační práce obhájená na Stanford University v roce 2000

JINDROVÁ, Eva: Teplitz-Schönauer Anzieher in 20. a 30. letech, Diplomová práce obhájená v roce 2014 na Fakultě sociálních věd Karlovy university v Praze

KLEČACKÝ, Martin: Převzetí rakouského četnictva československým státem 1918-1919, Rigorózní práce obhájená v roce 2008 na Filosofické fakultě Masarykovy university v Brně, str. 5.

KROTILOVÁ, Martina: Liberecká radnice jako socio-kulturní fenomén města, Magisterská diplomová práce obhájená v roce 2015 na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové

LAUNOVÁ, Zdeňka: K politické úloze Rudolfa Lodgmana von Auen v letech 1918-1925, Magisterská diplomová práce obhájená v roce 2006 na Pedagogické fakultě Technické university v Liberci

LÁNA, Tomáš: Sudetští Němci na Orlickoústecku za první republiky, Magisterská diplomová práce obhájená v roce 2008 na Filosofické fakultě Masarykovy university v Brně

MACOUN, Marian: Konec provincie Sudetenland v Šumperku, Bakalářská práce obhájená v roce 2008 na Filosofické fakultě Masarykovy university v Brně

MOCOVÁ, Jitka. Vývoj politického okresu Most v roce 1938 se zaměřením na národnostní poměry, Rigorózní práce obhájená v roce 2009 na Filosofické fakultě University Karlovy

PETRUS, Martin: Vývoj politického okresu Turnov v letech 1918-1945, Magisterská diplomová práce obhájená v roce 2015 na Filosofické fakultě Masarykovy university v Brně.

ŠESTAUBER, Martin: Územní spory mezi Československem a Rakouskem v letech 1918-1920, Rigorózní práce obhájená v roce 2012 na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

ŠINDELÁŘ, Michal: Politika novojičínských Němců v letech 1914-1933, bakalářská práce obhájená v r. 2014 na Filosofické fakultě Masarykovy university

VEJNAROVÁ, Lenka: Vývoj vztahů českého a německého obyvatelstva v politickém okresu Vrchlabí v letech 1918-1938, Bakalářská práce obhájená v roce 2014 na Filosofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci

VINK, Matthew: Self-Determination along the Austrian Frontier, 1918-1920 Case Studies of German Bohemia, Vorarlberg, and Carinthia, magisterská diplomová práce obhájená na Victoria University of Wellington 2013, str. 14-16.

ZATLOUKALOVÁ, Lucie: Vztahy Čechů a českých (sudetských) Němců v éře první republiky na území ČSR, magisterská diplomová práce, obhájeno v r. 2008 na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně

ZEMANOVÁ, Ivana: První desetiletí ČSR ve světle dvou jazyků českobudějovického tisku, Diplomová práce obhájená v roce 2011 na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Budějovicích